

І. О. Зінченко,

канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого;

Є. В. Шевченко,

канд. юрид. наук, доц., доцент
кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ЗМІСТУ ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ФУНКЦІЯМИ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

На початку ХХІ ст. наука кримінального права продовжує активний пошук фундаментального підґрунтя для визначення видів суспільних відносин, які становлять предмет кримінального права. Це, вочевидь, пов'язано як із зростаючою різноманітністю поглядів на праворозуміння, так і з пошуком додаткових можливостей цієї галузі права у справі правового регулювання боротьби зі злочинністю. Тому сучасні тенденції розвитку правознавства вимагають поглиблення уявлень про сутність функцій кримінального права як фундаменту для удосконалення його поняття, змісту предмета правового регулювання і, як наслідок, уточнення переліку суспільних відносин, що його утворюють.

Для вирішення доволі дискусійного питання щодо предмета кримінального права, важливого і визначального значення набувають вказівки законодавця на шляхи і засоби вирішення кримінально-правових завдань, що наразі стоять перед цією галуззю права. Але у зв'язку з тим, що з'ясування суспільних відносин, які є предметом кримінального права, в літературі небезпідставно пов'язується з дослідженням його функцій, пропонуємо дослідити поставлене питання саме через уточнення змісту термінів «завдання» та «функції» в їх кримінально-правовому значенні.

Звернемося до терміну «завдання», адже саме з його визначення й починається чинний КК. За семантичним тлумаченням «завдання» – це: 1) те, що вимагає виконання або дозволу; 2) вправа, яка виконується, вирішується за допомогою умови, обчислення тощо.

Щодо юридичного змісту терміна «завдання», то він хоча і вживається у певних словосполученнях, як то: «завдання права» або «завдання закону», але наразі є не визначеним ні в законі, ні у правовій доктрині.

На наш погляд, при вирішенні питання про правовий зміст терміна «завдання» КК, доцільно застосовувати таке формулювання: це те, до чого прагне законодавець, приймаючи норми закону про кримінальну відповідальність; те, що є змістом визначених законом приписів кримінально-правових норм як форми вираження відповідної галузі права.

На відміну від «завдання», «функція» є категорією системного підходу, що застосовується при характеристиці будь-яких систем – соціальних та правових тощо. Погоджуємося із визначенням М. І. Панова, який під функціями кримінального права розуміє «систему кримінально-правових засобів і напрямів правової діяльності держави з вирішення завдань цієї галузі права». Призначення функцій у всіх випадках полягає у тому, щоб завдати певний вектор діяльності системи, надаючи їй, так би мовити, той самий «еталон», наявність якого потрібна для досягнення поставленої мети.

Отже, функція має містити об'єктивний порядок речей, що встановлюється державою з приводу регулювання, охорони та попередження посягань на найбільш важливі з точки зору законодавця суспільні відносини, на тому чи іншому етапі розвитку суспільства. Таким чином, саме соціальна сутність права, як нам здається, виступає визначальною базою для законодавчого інструментарію, на якому відповідний вектор тримається і здатен визначати функції кримінального права.

При цьому хоча функції кримінального права і слід відрізняти, як від мети і завдань, що стоять перед КК, так і від форми їх реалізації – криміналь-

ного закону, все ж таки розкриття змісту цих категорій неможливе без аналізу їхньої взаємодії та взаємного впливу.

На нашу думку, при аналізі функцій кримінального права передусім треба спиратись на той із видів діяльності, який сприятиме виявленню того, до чого прагнуть чи чого мають досягти держава, суспільство й особа завдяки галузі кримінального права.

Використання принципу розмежування кримінального права і закону в цьому випадку може привести до суттєвої розбіжності цих категорій за змістом. Це пояснюється тим, що функція права (як соціального явища, що не залежить від волі або розсуду законодавчої влади держави), на наш погляд, обумовлена природним прагненням людства до усунення або хоча б мінімізації перешкод для забезпечення існування й розвитку найбільш важливих (ключових) суспільних відносин, які склалися на відповідному етапі еволюції суспільства.

Що стосується функцій кримінального закону, то їм притаманна формалізація вказаного прагнення крізь призму законодавчих уявлень про нього. Це, вочевидь, відбувається із урахуванням особливостей накопиченого досвіду органами державної влади при їх правозастосовній діяльності. Інакше кажучи, тут має місце адаптована для «життя» модель поведінки, так би мовити, її ідеальна форма, заради втілення якої існує відповідна галузь.

Зазначене дає підстави для висновку, що хоча завдання і функції кримінального права як окремої галузі і збігаються за назвою із завданнями КК, але, на наше переконання, це є лише термінологічним збігом. На підтвердження цієї тези можна навести слова В. Д. Філімонова, що не слід об'єднувати у внутрішній структурі правової функції різнопланові явища – завдання щодо правового регулювання (суб'єктивний елемент) і метод правового регулювання (об'єктивний елемент).

Вплив права на систему суспільних відносин, є об'єктивним процесом. Внутрішній зміст функції являє собою метод, завдяки якому ця спрямованість

здійснюється. Тому залежно від того, яким пріоритетам як завданням, що стоять перед кримінальним правом, законодавець віддає перевагу, можна судити про спрямованість правового впливу. Отже, визначення завдань кримінального права, на наш погляд, є відповіддю на питання: для чого необхідна ця галузь у правовій системі. У свою чергу, окреслення її функцій покликане визначити, яким чином (шляхом) ця галузь вирішує поставлені завдання.

Функції закону про кримінальну відповідальність, на відміну від функції права, являють собою своєрідний інструментарій, засоби та способи, які використовуються при вирішенні завдань у межах правової визначеності, закріпленої в КК.

Підводячи ризик під вищезазначеним, слід зауважити, що роль функцій права в процесі досягнення ним своєї мети полягає в тому, що вона досягається (функціональність) або не досягається (дисфункціональність) виключно завдяки застосуванню закону. Тому мета обумовлює соціальне призначення функцій, а також їх практичну спрямованість. І це вочевидь так, адже між законом як формою, і правом як змістом, що наповнює форму, існує дуже тісний взаємозв'язок. Виступаючи взаємопов'язаними категоріями, вони і утворюють відповідні системи функцій у цілому. Мета права тут опосередковує й зумовлює мету закону, а остання забезпечує досягнення першої, і, врешті-решт, являє собою механізм досягнення ідеального результату – функціонування відповідної галузі.

Викладене дозволяє стверджувати, що як функції кримінального права, так і функції закону про кримінальну відповідальність, хоча і володіють самостійними та специфічними рисами, існують не самі по собі в ізолюваному середовищі, не відокремлені одна від іншої, а є категоріями взаємообумовленими. Тобто в реальній дійсності вони перебувають у відповідному взаємозв'язку між собою, надаючи відповідь на питання про загальну природу кримінального права як галузі в цілому.

Ця теза, вочевидь, дає можливість підтвердити існування такого ланцюга відповідних кримінально-правових явищ: мета кримінального права як зміст окремої галузі впливає на формулювання завдань КК → мета закону про кримінальну відповідальність як форми закріплення відповідного змісту визначає способи вирішення завдань КК через суму відповідних функцій → функціональність породжує різновиди суспільних відносин кримінально-правового характеру → сума таких суспільних відносин утворює предмет відповідної галузі права.